

Classificació de la moneda Pugesa de Lleida a través de l'anàlisi paleogràfica (Segles XIII-XVI)

IGNASI M. PUIG i FERRETÉ
MIQUEL CRUSAFONT i SABATER

I. LA MONEDA PUGESA

La paraula *pugesa*, *picta* en llatí¹ deriva de la ciutat occitana de Lo Puèg (francès: Le Puy), amb el santuari de Nòstra Dòna de lo Puèg, en la ruta de Sant Jaume de Galícia. La moneda dels bisbes de lo Puèg és mencionada ja a principis del segle XI, i ben aviat els seus diners s'expandeixen ja fora de la diòcesi: durant els segles XI i XII els *denarii pogesii* circulen per tota Occitània i també per França, fins a finals del segle XIII.²

Esdevinguda una moneda informe i de feble contingut d'argent, el diner de lo Puèg va servir també com a divisor de la major part de monedes del Llenguadoc i del Massís Septentrional: el diner *pugès* és pres per la quarta part del diner tolosà, i la malla pugesa per la quarta part dels diners de Melguelh, Clarmont i Tours, segons l'estudi de Mireille Castaing-Sicard: «*Poges, pogesium, pogesia*, tous ces termes qui désignaient à l'origine les deniers et les mailles du Puy sont devenus des expressions synonymes désignant le quart de denier en général»³.

També a Catalunya van prendre aquest sentit, i per extensió hom aplicaria als divisors de l'òbol, els mitjos òbols, el nom de pugeses. Aquest és el sentit que té en un document de confirmació otorgat per Jaume I en 1222 a Guillem de Barcelona i Guillem de Mediona sobre la lleuda de Barcelona, on hi trobem sovint cites com aquesta: «tres diners menys pugesa».⁴ I en el mateix sentit cal interpretar la frase «ad pugesimalium» usada per Guillem Botet en les *Consuetudines Ilerdenses* (1228) en parlar *De taxatione usurarum*.⁵

1. Veure JOAQUIM BOTET I SISÓ, *Les monedes catalanes*, I, pàg. 105. D'aquí la forma *pictaviensis*, d'on deriven *Peiteu* i *peitavi* en romanç (i els seus equivalents francesos *Poitou* i *poitevin*).

2. Segons MIREILLE CASTAING-SICARD, *Monnaies féodales et circulation monétaire en Languedoc (Xe-XIIIe siècles)*, Cahiers de l'Association Marc Bloch de Toulouse, 1961 (Études d'Histoire Méridionale, 4), pàgs. 53-55, on hi estudia les monedes de Lo Puèg i hi diu que van ser els mateixos pelegrins els qui n'escamparen les peces i les propagaren.

3. *Op. cit.* El mateix venia a dir el pare JAIME VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, XVI, pàgs. 10 i 13.

4. Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Llibre de lleudes de Barcelona i Mediona*, *Llibre I de privilegi*, fol. 1-16; aquest manuscrit conté molts exemples com el que cito, contingut en el foli 5v.

5. Menció ja recollida pel pare Villanueva, *op. cit.*, pàg. 8 i reproduïda per J. A. TARRAGÓ PLEYÁN, *Aportació a l'estudi de la moneda pugesa de Lleida*, apèndix I, pàg. 55.

Un cop vist l'origen històric de la paraula i el valor aproximat de la moneda, podem passar a analitzar-ne la seva presència real a Catalunya.

II. LES MONEDES PUGESSES A CATALUNYA

Durant els darrers anys del segle XIII s'encunyaren a diverses viles (Lleida, Balaguer, Almenar, Ponts, Ager i Agramunt) monedes «pugeses». D'aquestes encunyacions, ben documentades, només en coneixem actualment les peces encunyades a Lleida, i encara perquè aquestes duen la llegenda «pugesa de Lleida». Si no fos per aquesta raó, a hores d'ara potser no les hauríem pogut identificar, com de fet desconeixem encara quines són les encunyades a Balaguer, Almenar, Ponts, Ager i Agramunt.

És possible que algunes pellofes, o peces considerades fins ara com a tals, no siguin sino pugeses, ja que coneixem pellofes d'algunes d'aquestes viles catalanes.

Passem, doncs, a ocupar-nos de les pugeses de Lleida. El pare Jaime Villanueva deia que n'havia vist fins a divuit encunyats diferents,⁶ xifra que coincideix amb les peces que inventarià en Botet i Sisó.⁷ El seu valor tradicional era d'un quart de diner barceloní i d'un sisè del diner jaqués.⁸

Els primers indicis documentals que donen fe de l'existència de la moneda pugesa encunyada a Lleida són dos instruments, exhumats per en Botet,⁹ que indirectament ens parlen d'aquestes monedes lleidatanes.

Jaume II atorgava el 10 de juny de 1300 a la vila de Camarasa que poguessin circular pel seu terme les pugeses de coure encunyades a Lleida («concedimus(...)quod pugessie eree que generaliter currunt et expenduntur in civitate Ilerde et in aliis locis convicinis ipsius ville de Camerasia, currant et expendantur et currere atque expendi possent de cetero in dicta villa et eius terminis prout in dicta civitate Ilerde et aliis locis predictis currunt et expenduntur ut superius continetur»),¹⁰ però amb la condició d'assegurar-les.

Jaume II, també, el 17 d'agost de 1300 concedia a la vila de Cubells que pel seu terme poguessin circular-hi les pugeses de coure encunyades a Lleida.¹¹

Tenim documentada, doncs, l'existència de la pugesa de Lleida i la seva

6. *Op. cit.*, pàg. 6. Sembla que en algun cas confon pugeses i pefolles.

7. JOAQUIM BOTET, *op. cit.*, pàgs. 91-92, 104-105 i 263-268. Xifra que podria veure's augmentada si féssim cas d'en Tarragó Playán, el qual deia posseir-ne set d'inèdits, *op. cit.*, pàg. 34.

8. J. A. TARRAGÓ PLEYÁN, *op. cit.*, pàg. 35.

9. JOAQUIM BOTET, *op. cit.*, pàgs. 91-92. En publica un en l'apèndix, vol. III, doc. XX, pàg. 289, i dona la signatura de l'altre: ACA, Cancelleria, registre 197, fol. 169; el primer el reproduïx en Tarragó al seu apèndix II, pàg. 56 i el segon el transcriu en la nota 11; tots dos són de l'any 1300 i no del 1299.

10. «concedim (...) que les pugeses de coure que generalment corren i són expedides en la ciutat de Lleida i altres llocs veïns de la vila de Camarasa, corrin i siguin expedides també en endavant per la dita vila (de Camarasa) i pels seus termes, com corren i són expedides en la dita ciutat de Lleida i en altres llocs ja esmentats, com més amunt s'ha especificat».

11. «Nos Jacobus etcetera, intendentes circa utilitatem et augmentum ville nostre de Cubellis, ad instanciam et supplicacionem nobis pro parte hominum ipsius ville factam, concedimus eisdem gracia speciali quod pugessie eree que generaliter currunt et expenduntur in civitate Ilerde et in aliis locis convicinis ipsius ville de Cubellis, currant et expendantur et currere atque expendi possint de cetero in dicta villa et eius terminis prout in dicta civitate Ilerde et aliis locis predictis currunt et expenduntur, ut superius continetur; ipsis tamen hominibus de Cubellis assecurantibus idonee pugessias predictas prout assecurate sunt in civitate Ilerde et locis aliis predictis, mandantes per presentes universis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod concessionem nostram predictam firmam habeant et observent et faciant inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquod convenire permittant aliqua racione. Datam Cesaraugusta XVI kalendas septembris anno Domini M° CCC° Bernardus de Aversone mandato domini episcopi». (ACA, Cancelleria, registre 197, fol. 169.)

expansió i circulació per l'àrea de la Noguera, al nord-est de Balaguer i Lleida, a finals del segle XIII.

Les següents dades documentals que coneixem fan referència a concessions fetes per Alfons III el Benigne, com a comte d'Urgell, a particulars, amb caràcter vitalici, per tal que hom encunyés a Balaguer i Almenar (1328) pugesses de coure com les que hi havien encunyat anteriorment altres individus.¹² Aquest mateix any van rebre concessions similars Ponts i Ager,¹³ en aquest darrer lloc també n'hi havien encunyat amb anterioritat, diu: molt probablement era a aquestes viles i a les seves encunyacions locals que es referia la frase «et in aliis locis convicinis ipsius ville de Camerasia» del document de 1300, ja esmentat.

Segons en Botet, el monarca no feia en aquests casos sino acomodar-se al que havien practicat els comtes d'Urgell que el precediren, ja que totes les viles afavorides formaven part del comtat d'Urgell.¹⁴ I molt poc després (1331) el mateix monarca concedia a la vila d'Agramunt que pogués encunyar pugesses, també.¹⁵ Aquesta vila urgellesa ja havia estat una seca important en segles anteriors.¹⁶

III. LA PUGESA DE LLEIDA

Era evident, però, que tantes encunyacions simultànies de moneda fraccionària, petita, a la Noguera (Balaguer, Ponts i Ager) i al Segrià (Lleida i Almenar) no tenien massa sentit. I a la llarga només les que duïen més empenya, versemblantment les de la ciutat de Lleida, sobreviurien, mentre que les altres devien anar desapareixent. El cas és que només de les pugesses encunyades a Lleida en tenim informació amb posterioritat.¹⁷ Vegem-ho a grans trets.

En 1340 hom n'encunyava a Lleida.¹⁸

Durant els segles XIV-XV hi hagué una depreciació constant de la pugesa:¹⁹ en 1371 hom parla de *pugesses noves* i hi ha un intent de devaluació —hom pretén passar d'un quart de diner a un vuitè²⁰—, i eren corrents les falsificacions i els falsificadors.²¹

En 1372 la situació de la moneda pugesa s'havia deteriorat tant que la gent no volia prendre-la.²²

12. BOTET, *op. cit.*, pàg. 104 i apèndix XXI, per una banda, i ACA, Cancelleria, registre 475, fol. 87 (dada ja coneguda per SALAT i per HEISS).

13. BOTET els cita, *op. cit.*, pàg. 104. ACA, Cancelleria, registre, 475, fol. 108v, i registre 477, fol. 35 (aquest darrer publicat ja per SALAT, II, apèndix XXIV i per HEISS, II, doc. 27).

14. BOTET, *op. cit.*, pàg. 105.

15. *Idem*, pàg. 104; cita SALAT, I, pàg. 116.

16. Veure, per exemple, PRIM BERTRAN i ROIGÉ, *Notes sobre l'origen i expansió de la moneda d'Agramunt (1164-1200)*, Urgellia, 3 (la Seu d'Urgell, 1980), pàgs. 307-318.

17. Aquí hem de fer especial menció de JOSEP ALFONS TARRAGÓ PLEYÁN, *Aportació a l'estudi de la moneda pugesa de Lleida*, opuscle publicat per la càtedra de cultura catalana «Samuel Gili i Gaya» de Lleida, en 1977. Aquesta obra, que ha restat molts anys inèdita, aporta un grapat de documents nous molt interessants dels segles XIV-XVI, conservats a l'Arxiu Municipal de Lleida. Alguns d'aquests documents són citats per FELIPE MATEU Y LLOPIS, *Datos y documentos para la historia monetaria de Lérida (siglos XIII-XVII)*, opuscle publicat a Lleida en 1945.

18. TARRAGÓ PLEYÁN, *op. cit.*, apèndix III i IV, pàgs. 57-58.

19. AÍXI ho diu en TARRAGÓ, *op. cit.*, pàg. 38, i ho mostren els documents que ell aplegà.

20. TARRAGÓ, *op. cit.*, apèndix V i VI, pàgs. 59-60, ja citats pel pare VILLANUEVA, *op. cit.*, pàgs. 8-9.

21. TARRAGÓ, *op. cit.*, apèndix VII, pàg. 61.

22. *Idem*, apèndix VIII, pàgs. 62.

En 1402 havia esdevingut tan anàrquica la seva emissió que fins i tot hi havia diverses seques simultàniament a la ciutat de Lleida, a càrrec de particulars, concretament dels framenors.²³

Tot al llarg del segle xv ens trobem amb freqüents notícies de rebuig de la moneda per part de la gent (1421 i 1434), de falsificadors (1421) i fins i tot hom parla del robatori del motlle (de l'encuny) de les *pugeses noves* en 1435.²⁴

En 1434 hom considerava que n'hi havia massa en circulació i que calia fer-ne de noves, més grosses i pesades. Per tal de regularitzar-ne la situació hom decidia canviar 10 sous de pugeses velles (de llautó, especifica el document) per 5 sous de pugeses noves;²⁵ és a dir una revaluació.

La reforma, però, no serviria de gaire ja que en 1435, davant l'abundor de monedes i del rebuig general, hom decidia fer-ne una recollida general.²⁶ Però vint-i-dos anys més tard (1457) la gent continuava rebutjant-les, i les peces falses circulaven amb les bones, desvirtuant-ne així el conjunt.¹⁷

La guerra civil catalana (1462-1472) devia posar fi a l'excessiva abundor de numerari petit —més que no pas la reforma de 1457²⁸— ja que a les aca-balles de la guerra, en 1468, hom es queixava de la manca de pugeses —que contrasta amb la sobreabundància d'onze anys abans— i sollicitava permís per a noves encunyacions.²⁹

Mercès a un procés incoat en 1482 sabem quelcom sobre la fabricació i l'aspecte extern d'algunes de les pugeses que circulaven en aquelles dates: hom diu que eren «fetes buydant e no gens a colp» i que «es poden estirar a colp de martell».³⁰ Hom reconeixia que les peces pretesament falses «cou-regaben e que no eren de tal color com les que fehen primeres».³¹

En 1484 hom decidí eliminar les peces falses i aplegar-les per a fer-ne corroneres per a les campanes de tèrcia i prima, situades a l'escriptori del capítol.³²

I encara en 1486, però, hom es queixava de la manca de menuts i hom sollicitava que es fessin pugeses «bones, grosses e de bon aram».³³

Pleyán de Porta trobà una menció de mitjans del segle xvi. És un acord del Consell pel qual mana batre pugeses entre «vint e cinch lliures fins a cent».³⁴

Finalment, en 1599, la ciutat de Lleida sollicitava i obtenia del nou monarca Felip III l'encunyació de menuts, tot reconeixent que les pugeses —que

23. *Idem*, ap. IX, pàg. 63. Aquestes peces les identifiquem amb el nostre tipus 12, incús, peça que cronològicament lligaria amb l'època que hem atribuït al segon grup de pugeses. La tradició eclesiàstica podria estar darrera dels altres tipus incusos, també. Veure més endavant.

24. Veure TARRAGÓ, *op. cit.*, apèndix X i XI (1421) i apèndix XII (1434); els falsificadors s'esmenten a l'ap. XI (1421) i el robatori de l'encuny a l'apèndix XV (1435).

25. *Idem*, apèndixs XIII i XIV, pàgs. 67-68. Aquesta dada ens permet localitzar el tipus 13. També en aquest cas hi ha concordança entre elements paleogràfics i dades històriques.

26. *Idem*, apèndix XVI, pàg. 70.

27. *Idem*, apèndix XVII, pàgs. 71-73.

28. TARRAGÓ ho atribueix a l'èxit de la reforma de 1457, *op. cit.*, pàg. 43.

29. *Idem*, apèndix XVIII, pàg. 74.

30. *Idem*, pàg. 77. Ell diu desconèixer-ne cap (pàg. 26), però sembla evident que hom fa referència a les peces incuses.

31. *Idem*, apèndix XIX, pàg. 75-81 (concretament a la pàg. 79).

32. VILLANUEVA, *op. cit.*, pàg. 11.

33. TARRAGÓ, *op. cit.*, apèndix XX, pàg. 82.

34. J. A. TARRAGÓ PLEYÁN. *Notas sobre la fecha en que finalizó la acuñación de «pugasas» en Lérida*. Opuscle, 4 pàgs., Lleida, 1949, pàgs. 1 i 3 (l'opuscle no està paginat, iniciem la numeració en començar el text).

encara encunyaven, diu— eren ja inútils.³⁵ Aquesta data ha estat donada per en Tarragó com a l'acta de defunció de les encunyacions de moneda pugesa a Lleida, amb molta versemblança.³⁶

IV. INTENTS DE LA CLASSIFICACIÓ

Quant a la cronologia de les emissions d'aquesta moneda, que dura des de finals del segle XIII fins a finals del XVI, Botet deia que es feien difícils de classificar perquè no duien indicacions que en facilitessin la tasca, tractant-se d'una encunyació de llarga durada.³⁷ Sostenia que en un principi devien consistir en simples i senzilles plaques de coure o llautó, com les bracteades de Teresa d'Entença (1314-1327), poc posteriors als documents ja esmentats de Jaume II i Alfons III;³⁸ però més endavant sosté, en canvi, que totes les peces eren de coure fins a Alfons III, com es desprendria dels documents.³⁹

En Tarragó⁴⁰ va tenir la idea de comparar les monedes amb els segells per tal d'obtenir una classificació aproximada de les peces. La idea, suggerida en part pel pare Villanueva,⁴¹ es referia a l'estudi iconogràfic, no pas paleo-gràfic com nosaltres ho farem, de les peces.

Cal reconèixer, però, a en Tarragó que al costat dels indicis útils per a classificar les peces (metalls, pesos, mòduls) hi tenia en compte també els «caracters paleogràfics».⁴² I hi recomanava un buidat de l'arxiu de la Seu de Lleida i un estudi de les encunyacions del comtat d'Urgell com a tasca prèvia per a una bona catalogació.⁴³

Ens diu també que Pleyán de Porta feu una reducció de les encunyacions de moneda pugesa a cinc tipus bàsics⁴⁴ que es repartien entre els segles XIV i XV (tipus 1-4) i XVI (tipus 5). Classificació aproximativa que en Tarragó sembla acceptar,⁴⁵ i sobre la qual tenim algunes objeccions importants, com podrem veure més endavant.

Quant als pesos, diu en Tarragó que fluctuen entre els tres grams i 1,30 grams però avisa que, vist el procés de fabricació rudimentari, aquestes diferències no constitueixen un element de valoració ni són en relació directa amb la llei de les peces.⁴⁶

Cal bandejar una afirmació del pare Villanueva, que no és sino una confusió fruit del desconeixement de la matèria, que li fa dir que algunes pugesses tenien una mida quatre vegades més gran que el diner, essent en aquest

35. TARRAGÓ, *Aportació...*, op. cit., apèndix XXI, pàg. 83.

36. Tot i que no devia ser instantània la supressió de la moneda pugesa a partir d'aquesta data, sí que sembla lògic pensar que ja no se n'encunyaria més de nova, ja que els menuts que corrien eren ja de coure pur. La moneda de billó, amb contingut alt de plata i per tant de valor relativament alt havia pràcticament desaparegut. Ja no tenia sentit doncs de fer quarts de diner de coure (pugeses), essent el mateix diner de coure pur. Només la moneda menuda de Barcelona mantenia un cert contingut de plata, molt reduït però.

37. BOTET, op. cit., pàg. 92.

38. *Idem*.

39. *Idem*, pàg. 105.

40. Op. cit., pàg. 48.

41. *Viage literario*, XVI, pàg. 7.

42. TARRAGÓ, *Aportació...*, op. cit., pàg. 51.

43. *Idem*, pàg. 16.

44. *Idem*, pàg. 51.

45. *Idem*, pàgs. 31-32; sembla prou evident el fet de reproduir-la gràficament.

46. *Idem*, pàg. 30.

cas la peça de llautó gruixut, mentre que les de coure eren de mida normal.⁴⁷

Deia en Botet que les pugeses més que monedes representatives o reals eren signes de valor (com els senyals o pellofes), i que per això hom tenia l'obligació d'assegurar-les i canviar-les en moneda efectiva.⁴⁸ Opinió compartida a mitges només per en Tarragó, el qual deia que en un principi devia ser així, però que a partir d'un moment donat esdevingué moneda efectiva,⁴⁹ moment que ell situaria abans de 1340.⁵⁰

En Botet observa atinadament que la seva existència és un indicatiu de la pobresa del país per on corre més que no pas de manca de numerari.⁵¹

V. CLASSIFICACIÓ PALEOGRAFICA

Nosaltres intentem amb aquest treball recollir tota la documentació facilitada per en Botet, en Tarragó i els seus predecessors, i combinant-la amb els resultats de l'anàlisi paleogràfica, així com també amb l'estudi tipològic de les peces. Tot això ens permetrà de fer una classificació de les peces conegudes, que s'estenen al llarg de quatre segles (s. XIII a XVI).

En una primera tria he agrupat les monedes en tres famílies, els components de les quals presentaven afinitats paleogràfiques evidents.

El primer grup *gòtic*, té unes lletres rodones i regulars, totes elles majúscules, que podria correspondre als segles XIII-XIV, l'època de màxima expansió.

El segon grup, *de transició*, on les lletres esdevenen cada cop més irregulars, amb interferència de nous elements, *minúscules humanístiques*, que acaben donant unes lletres amb traços molt primers, elegants que volen imitar el caràcter gòtic del segle XV. Correspondrien a aquest segle.

El tercer grup, *modern*, amb lletres post-humanístiques més o menys evolucionades, que correspondria al segle XVI.

Un cop feta aquesta primera classificació he procurat de trobar especimens similars datats o datables amb una certa seguretat. En primer lloc les pròpies monedes, encunyades durant el regnat d'un sobirà i no després —la pròpia numismàtica en general, i els croats en particular⁵²—, i en segon lloc els segells d'individus i corporacions tan lleidatanes com no, durant el segle XIV-XVI.⁵³

És cert que l'evolució paleogràfica de les llegendes monetàries és estereotipada i molt lenta, sense massa relació amb l'escriptura corrent. D'aquí que comparem les llegendes de la pugeses amb les d'altres monedes i segells en comptes de fer-ho amb la de manuscrits i documents coetanis.

En el primer cas la tasca ha resultat força infructuosa, ja que les llegendes dels croats de Barcelona —úniques peces numismàtiques que s'encunyen durant tot el període que estudiem aquí— gairebé no evolucionen en els

47. *Viage literario*, XVI, pàg. 7. Sembla que es confon amb les pellofes que, certament, tenen aquestes característiques que ell atribueix a les pugeses.

48. BOTET, *op. cit.*, pàg. 92.

49. TARRAGÓ, *Aportació...*, *op. cit.*, pàg. 37.

50. Veure la nota 63 d'en TARRAGÓ, a la pàg. 44, *Aportació...*, *op. cit.*

51. BOTET, *op. cit.*, pàg. 92.

52. Aquests darrers són de més fàcil consulta, ja que han estat classificats per ANTONI BADIA I TORRES, *Catàleg dels croats de Barcelona (1285-1706)*, publicat pel «Círculo Filatélico y Numismático», Barcelona, 1969.

53. FERRAN DE SAGARRA, *Sigillografia catalana*. Barcelona, 1916.

elements constitutius de les seves lletres. És una moneda rica, d'argent, i les lletres de les llegendes queden ben aviat fixades, sense registrar l'evolució de l'escriptura, que tan bé es veu en els documents i inscripcions menys oficials, menys acadèmics.

Aquesta anàlisi presenta encara un altre problema: en les llegendes dels croats s'hi alternen i hi apareixen, simultàniament, la A punxegura i la A quadrada, així com la U i la V, que haurien estat uns elements de datació interessants.⁵⁴

Entre les sèries de llegendes, gairebé immobilitzades, dels croats podem distingir-hi, però, algunes alteracions que ens poden donar llum malgrat la uniformitat epigràfica de la majoria. Per exemple, l'estil de les llegendes en les monedes de Jaume II conté unes lletres molt angulosos, primes i despenjades —sobretot en el cas de les lletres RUCX— que recorden molt l'estil de les pugesses del final del grup primer o del principi del segon.⁵⁵

Tenim també un tipus humanístic, molt més còrrecte però similar al de les pugesses del tercer grup⁵⁶: podem constatar-hi en primer lloc la cursivitat de les xifres que hi indiquen l'any,⁵⁷ i també l'existència de signes d'abreviatura gairebé tan grossos com les pròpies lletres (vegi's el signe 9, amb valor d'us) que corresponen al regnat de Felip III (1598-1621), a finals del segle XVI.

Tot plegat no és gaire, però si tenim present que el croat era una moneda d'argent, encunyada per moneders de categoria que es permetien aquestes petites llicències cursivitzants al segle XVI, no haurem de pensar, amb més raó, en una maldestra adaptació dels nous tipus de lletra per part dels moneders locals de Lleida que, al cap i a la fi, no feien sino encunyar una moneda pobre, de llautó o coure, que tenia una àrea de circulació molt més reduïda?

D'aquí la barreja de lletres majúscules i minúscules en les llegendes de la pugesa de Lleida que confirmen la seva pertinença als segles XV i XVI, no solament per aquesta mateixa barreja sino també pel traçat de les seves lletres.⁵⁸

Hem decidit, doncs, abocar-nos al camp de la sigil·lografia, també estereotipat certamente, però en relació més directa amb el món viu i local que envolta les institucions i els homes (com les pròpies pugesses). Les semblances i concordances ens proporcionen una primera possibilitat de sistematització cronològica de les pugesses.

Les troballes monetàries on hi són presents peces de pugesa haurien estat un element interessant, sempre i quan ens donessin una completa descripció de la peça.⁵⁹ Un altre element fóra l'estudi de l'evolució ortogràfica

54. BADIA, *op. cit.*, pàgs. 49, 55 i 56; mentre que en temps del rei Alfons II veiem que les peces duen la A sense travessar i la V, durant el regnat del seu germà Jaume II trobem uns tipus amb A (generalment sense travessar) i V, i uns altres amb A quadrada i U.

55. BADIA, *op. cit.*, pàgs. 58 i 59, amb lletres molt angulosos, primes.

56. *Idem.*, pàg. 171.

57. Ja des del temps de Felip II (1556-1598), però sobretot amb Felip III (1598-1621); vegi's BADIA, *op. cit.*, pàgs. 189 i 192 (especialment els numerals 2, 3 i 5 que componen la data d'encunyació). També podem observar-hi indicis de cursivitat en una d que sembla una delta, *op. cit.*, pàg. 180.

58. Compareu amb els segells ja esmentats.

59. Entre els *Hallazgos monetarios* del professor FELIPE MATEU Y LLOPIS hi ha dos exemples que poden ésser d'utilitat en aquest sentit. L'un inventaria una pugesa de Lleida (que no descriu) al costat d'un menut de Solsona pertanyent a la guerra del Segadors (1640), a un menut de Perpinyà de Felip II (1558-1598) i quatre ardots de Barcelona del temps de Felip IV (1621-1640; 1652-1665). *Numario Hispánico*, 7, vol. IV (1955). L'altre el constitueixen tres pugesses de Lleida trobades juntament amb croats

del nom de Lleida; nosaltres hi hem trobat de primer *Leida*, després *Leyda* i, finalment, un altre cop *Leida*.⁶⁰

Finalment presentem un catàleg complet de les peces estudiades i conegudes. En relació amb la descripció de les llegendes que en feu en Botet hi ha alguna novetat: totes les llegendes són en català i no n'hi ha cap de llatina.⁶¹

PRIMER GRUP: Lletra majúscula gòtica (segles XIII-XIV). Dintre seu podem distingir-hi, a cop d'ull, *dos nuclis diferenciats*.

El *primer* és constituït pels tipus més primitius (tipus 1-4), de lletres arrodonides, de factura correcta, esveltes però no massa elegants en conjunt:

P molt grossa
U molt correcta
G en forma de sis (6)
E molt típica
S, regular; en algun cas al revés
A quadrada, generalment amb travesser
D molt regular
L gairebé amb forma d'U
I molt regular, rematada

Pel que fa a les llegendes, tenen aquesta distribució:

1. PUG/ESAD/ELE/IDA (S al revés)
1. PUG/ESAD/ELE/IDA (S al revés)
3. PUG/ESA/DEL/EIDA
4. PUG/ESA/DEL/EDA

Pel que fa a la tipologia tenen l'anvers amb una branca de llir amb tres flors dintre d'un cercle i d'un cairó —llevat del tipus 1, que no té cap dels dos elements—. El revers el formen tres branques de llir, menys en el tipus 4 que el té exactament igual que l'anvers.

L'observació paleogràfica i tipològica permet classificar-los cronològicament en l'ordre proposat. Els dos primers tenen la llegenda completa però la S invertida; el primer no té cairó ni cercle, mentre que el segon el té molt primet, gairebé insinuat; el tercer té la llegenda completa correctament escrita, amb el cairó marcat, i el quart té el cairó amb molt relleu, ample, i la llegenda hi és incompleta, ja.

També els punts que separen les lletres de la llegenda confirmen una evolució similar en el tipus 1 només hi ha un punt cada vegada, mentre que en els altres tres hi ha conjunts de tres (o quatre?) punts.

d'Alfons IV, rals de València del mateix monarca, i rals valencians de Martí I (*Hallazgos XX*, Numario Hispánico, n. 21, XI (1967).

60. Per exemple, tant en la crònica de Jaume I com en documents del segle xv hi trobo la forma *Leyda*; en canvi, als segells del segle xvi i xvii hi he trobat només la forma *Leida*, quan duen les llegendes en català.

61. En Borer donava el nostre tipus 17 (que ell dóna amb el n. 397) com si la llegenda fos llatina: hi llegia *Ilerda*. Quant als tipus previs, que ell dóna amb els núm. 394 i 395, no hi diu tampoc *Lerd*, sino *Leid*.

El *segon nucli* d'aquest grup primer el constitueixen tipus més evolucionats (tipus 5 a 11), on s'hi alternen, a les llegendes, la A humanística i la A gòtica (quadrada), així com la U i la V, i també la G majúscula amb una g minúscula cursiva, que s'assembla més aviat a una s (tipus 11).⁶²

P més petita i sofisticada; algun cop angulosa
 U sembla més aviat una R invertida; s'alterna amb la V. El algun cas formada per dues I.
 G amb un remat superior, nou; ja apareix la forma minúscula
 E gòtica, en algun cas invertida
 S angulosa i grossa
 A sense travesser, que es combina de vegades amb l'A quadrada
 D regular, algun cop invertida
 L sembla encara una U
 I molt regular; en algun cas prima

El conjunt de les lletres té un aire més ornamental, més «flamíger». La llegenda és més incorrecta, amb freqüents omissions de lletres o bé superposicions (veure els tipus 7 i 8, causants del tipus 11).

5. PUG/ESA/DEL/IDA
6. PVG/ESA/DEL/IDA
7. PUG/ESA/DELI/DA
8. P?G/ESA/DELI/VDA
9. PVG/ESA/DEIL/EDA
10. PVG/ESA/DEL/EIDA
11. PUgE/SADE/LEUDA

Els tipus 9, 10 i 11 formen un petit estadi final, més incorrecte que no pas els altres, que comença a derivar cap al grup segon, de transició:

La llegenda del tipus 9 comença, a més, en el quart inferior dret en comptes de començar, com sempre, en el superior dret; i té el cairó un xic estrafet.

El tipus 10 té la llegenda molt correcta, com els tipus del grup següent, el de transició. Finalment, el tipus 11 té el cairó de l'anvers molt estrafet (en realitat només té la meitat superior) i, a més, en la llegenda, la lletra g es minúscula, la qual cosa constitueix una interessant novetat.

La tipologia és la ja esmentada més amunt, amb l'anvers a base d'una branca de llir amb tres flors, voltada d'un cercle de punts (tipus 5 a 8), o bé d'un cercle de punts i cairó (tipus 9 a 11). El revers és comú a tots els tipus, constituït per tres branques de llir.

SEGON GRUP: Lletres minúscules humanístiques, de tradició gòtica, amb alguns elements cursius, barrejades amb majúscules.

El constitueixen bàsicament peces bracteades, incuses, de l'estil de les urgelles de Teresa d'Entença. En realitat hi podem distingir *quatre subgrups o apartats*:

62. Veure la nota 54. Usen la A primitiva, sense travesser, Alfons II, Jaume II, Alfons III, Pere III, Ferran II. Usen la A quadrada, gòtica, Pere II, Pere III, Martí I Alfons IV i Ferran I. És evident que no hi ha una evolució en el seu ús, sino que ambdues formes conviuen i s'alternen.

El *primer apartat* el constitueix el tipus 12, amb un disseny molt fi de totes i cadascuna de les lletres:

- P majúscula, molt correcta, amb un reforç ben marcat
- U majúscula, molt regular
- G majúscula, com un cargol; de traç prim
- E minúscula, molt esquemàtica però correcta, de vegades sembla *c*
- S majúscula, correcta
- A minúscula, molt correcta
- D minúscula, molt correcta
- L minúscula, molt fina i esvelta
- I minúscula i fina

El *segon apartat* és representat pel tipus 13, amb totes les lletres minúscules, però totes molt més correctes que en els tipus següents 14 i 15, que en deriven en alguns aspectes (veure la *g* i la *i*). És en relació directa amb el tipus 11.

El *tercer apartat*, constituït pels tipus 14 i 15, deriva tipològicament i epigràficament del primer, però presenta unes lletres molt més cursives, fins i tot degenerades (tipus 15)

- P oberta per dalt
- U reduïda a dues II (com en el tipus 11)
- G sembla més aviat una *s*; minúscula (derivada dels tipus 11, 13)
- E minúscula. En realitat la *e* i la *d* són el mateix signe, capgirat
- S decantada, sembla una *N*
- A absent, inexistent
- D minúscula, molt barroera
- L esvelta i simple; minúscula
- I minúscula, amb una protuberància superior cap a la dreta, com si fos una *r*.

El quart apartat l'integren els tipus 16 i 17, amb unes lletres molt similars als tipus 12 i 13, però amb una llegenda molt diferent a les altres: duen només la paraula *Leyda* (i no pas *Ilerda*, com hi llegí en Botet) en lletres minúscules.

La tipologia de les llegendes d'aquest grup és la següent:

- 12. PUGeSa/dele/ida
- 13. pug/esa/dele/ida
- 14. pu/ges/deleid
- 15. pu/ges/deleid
- 16. +l.e.y.d.a.
- 17. +leyda

Quan a la tipologia de les peces:, els tipus 12, 14, 16 i 17 són incusos o bracteats.

Però tant les incuses com les altres són filles d'un mateix context evolutiu, des del punt de vista paleogràfic i tipològic. L'anvers té la branca de llir amb tres flors dintre d'un cairó (tipus 12, 14 i 15), o bé dins d'un cairó encerclat de punts (tipus 13), o bé amb cercle de punts sense cairó (tipus 16). El revers no existeix, evidentment, en les peces incuses, i és idèntic a l'anvers (tipus 13), o bé és constituït per les tres branques de llir tradicionals (tipus 15), que en el tipus 17 ha passat a ser l'única cara encunyada.

Hi trobo moltes afinitats amb els caràcters gràfics dels segells de Joan

Ramon Folc I de Cardona (1423), de Ramon de Cardona (1442), Bernat de Vilalba (segle xv) o de Pere Pelegrí (1438), que són els més ben conservats i legibles de l'aplec de Ferran de Sagarra.⁶³

En tots ells trobo unes lletres molt semblants a les que ens ocupen —més correctes— però amb la *g* minúscula resolta ja correctament. Aquest element ens permet situar les peces d'aquest segon grup, de transició, en el segle xv «grosso modo».⁶⁴

També en els croats de Martí I —i en alguns també de Pere III— hi trobo l'estil «flamíger» en les lletres gòtiques de la llegenda, que perviu fins a les peces de Ferran II.⁶⁵

De tota manera, dintre d'aquest grup tan heterogeni crec que podem datar més exactament els tipus 12 i 13 mercès als documents d'en Tarragó, que certament lliguen amb la cronologia que, paleogràficament, els havíem atribuït:

1) En 1402 hem vist que els paers atorguen «de fer pugesses fins en LX lliures, però que no les obren tro usque *les dels frares menors que ara se obren* sien acabades d'obrar». Si tenim en compte la tradició eclesiàstica de les pellofes haurem de convenir que semblaria lògic que els framenors introduïssin el tipus de moneda pugesa incús (tipus 12), que només trobem en el segon grup, situat per mi al segle xv.

El tipus 12 és el primer del grup, però en ulteriors encunyacions els mateixos framenors o d'altres particulars que n'imitessin el tipus, elaborarien les altres pugesses incuses del grup (tipus 14, 16 i 17) durant tot el segle xv.

2) En 1434 hem vist també que hom decidia «per squivar lo dit abus sien fetes pugesses novament, diverses de les qui fins aci, de aci atras, son stades fetes; e ab senyal de Leyda, que com *pus grosses e majors de les altres. E aixó sie fet prestament*» (7 de juny).

El tipus 13 és molt més gruixut que no pas el tipus 15, per exemple, que són els dos únics tipus no incusos d'aquest segon grup; per tant és molt versemblant que hom es refereixi a aquest tipus 13 en el document del 7 de juny de 1434. Un cop acceptat això veurem que ja el 13 d'agost d'aquell any es feia el canvi de les pugesses de llautó (les velles) per les altres (noves) més gruixudes. Ben «*prestament*», ja que tot just feia dos mesos i mig que havia estat donada l'ordre d'encunyació, com acabem de veure.

Però encara n'hi ha més, car el dia 9 d'abril de 1435 hom es queixa perquè «lo molle de les pugesses noves es estat pres e furtat de la casa hon les dites pugesses se fahien». És a dir que no feia ni un any que corrien i ja hagué de parar l'encunyació: Podem situar l'encunyació del tipus 13 entre el juny de 1434 i l'abril de 1435 amb tota seguretat.

Certament que aquestes identifications no repugnen als criteris paleogràfics que hem utilitzat per a la classificació general, ans semblen confirmar-les històricament.

63. *Op. cit.*, num. 2076, 2077, 2938, 3829, respectivament.

64. Tot i que el segell 5034 d'en Sagarra (oficialat de Sant Pere d'Ager) és similar, tipològicament, a les ja esmentades lletres i s'usava encara a finals del segle xvi, i fins i tot al xvii. En aquest cas, però, es tracta d'una pervivència conservadora del segeil, que no és vinculat a una persona mortal en aquest cas, sino a una institució o càrrec més perdurable que no pas l'individu, i per aquesta raó es conserva a través de les generacions.

65. *BADIA, op. cit.*, pàgs. 71-85; 89-95 i 166.

TERCER GRUP: Lletres post-humanístiques, més o menys evolucionades, majúscules i minúscules, amb alguna reminiscència gòtica. Una característica del grup és la grafia *Leyda*, amb i grega, que en els darrers exemples tendeix a ser substituïda altre cop per la grafia *Leida*, a través d'una sèrie de formes intermèdies fluctuant entre ambdues lletres (tipus 21, 22 i 23)

P majúscula o minúscula

V majúscula, no s'alterna en cap cas amb la U

G majúscula o minúscula, substituïda en alguns casos per I (tipus 23 i 24)

E majúscula

S majúscula

A majúscula; esvelta i alta en algun cas (tipus 24)

D majúscula, oberta per l'esquerra (tipus 18 i 19), o bé minúscula (tipus 23 i 24)

L majúscula

Y amb una cua molt llarga cap a l'esquerra (tipus 18 i 19)

I majúscula

Alguns d'aquests tipus són molt barroers, com per exemple els 19, 21, 22 i 23.

Les llegendes són aquestes:

18. pVGESA DE LEYDA

19. PVgESA DE LEYDA

20. PVgES...

21. PVIESA DE LEYDA

22. PV... DE LEYDA

23. PVIESA dE LEIdA

24. PVIESA dE LEIdA

Podem distingir-hi dues mutacions interessants per a la classificació de les peces:

a) hom substitueix la *g* del mot *pugeses* per una *i* = *puiesa*

b) hom substitueix la *y* de *Leyda* per una *i* = *Leida*, a través d'un llarg procés d'adaptació, que pot veure's perfectament en els tipus ja esmentats 21, 22 i 23.

Aquests dos elements permeten afirmar que els tipus 18, 19 i 20 són anteriors als altres d'aquest grup, ja que escriuen encara la paraula *pugeses* de la forma tradicional que hem trobat fins ara en els dos primers grups; mentre que els tipus 21-24 introdueixen una innovació en l'ortografia de la paraula. D'altra banda, els tipus 18 i 19 escriuen el mot *Leyda* amb *y*, com ja ho hem trobat en els darrers tipus del grup anterior (16 i 17); a través d'una forma híbrida, ja il·lustrada més amunt pels tipus 21-23, arribarem al tipus 24, que torna a escriure el nom de la vila amb *i* = *Leida*.

La tipologia d'aquestes peces és la tradicional: l'anvers amb la branca de lliar amb tres flors (tipus 19, 23 i 24), voltat de cercle de punts (tipus 18), o bé de cercle de punts i cairó (tipus 20, 21 i 22). El revers és uniforme, amb tres branques de lliar.

Comparats els tipus de lletra amb els que figuren en la col·lecció de segells aplegada per en Ferran de Sagarra, hi trobo documentada la D oberta dels tipus 18 i 19, des de 1560 a 1648, en el segell de la cort del veguer de Lleida.⁶⁶ I és curiós de constatar que entre els segells dels segles XVI i XVII

66. *Op. cit.*, nums. 706-707.

que duen la forma catalana del nom de Lleida, aquesta apareix sempre amb la grafia *Leida*, mai *Leyda* (que era la forma medieval, antiga, del nom).⁶⁷

Amb aquests criteris hem de considerar més antics els tipus 18, 19 i potser també 20, que podrien correspondre als inicis del segle XVI, mentre que els tipus 21, 22, 23 i 24 correspondrien a la resta del segle XVI.

Ja que l'emissió de pugesses sembla molt versemblantment que finí a ran del 1599,⁶⁸ parem aquí la nostra investigació. De tota manera, segons les característiques paleogràfiques que presenten, algunes d'elles podrien ser perfectament encunyades a principis del segle XVII.

VI. CATALEG

El catàleg que segueix ha estat elaborat amb base a l'important conjunt de pugesses de la Col·lecció de Banca Catalana, complementada amb aportacions de col·leccions particulars i d'altres de l'Arxiu Villaronga, procedents del Museu Puig de Perpinyà. Agraïm doncs aquestes col·laboracions, que ens han permès d'il·lustrar l'estudi paleogràfic. Com que el recull no es pas exhaustiu dels fons coneguts, no pretenem pas de donar un catàleg definitiu, sinó més aviat aplicar les dades de la palografia als exemplars d'aquests conjunts (no pas petits, ja que comprenen més de 150 exemplars) a fi de poder precisar millor la cronologia de les pugesses de Lleida.

Iniciem el catàleg amb les pugesses, que han pogut beneficiar-se de l'estudi paleogràfic. Pel que fa a les anomenades «mitges pugesses», peces anepigràfiques, de les dues cares, les hem agrupat al final, basant el seu encaix amb similituds tipològiques dels llirs amb les pròpies pugesses. Aquest procedir ens ha portat a situar les mitges pugesses al final de tot, en el conjunt del s. XVI, cosa força sorprenent si tenim present que en aquells temps la pugesa començava a perdre la seva raó d'ésser per haver baixat enormement el valor del diner que era gairebé ja de coure pur. En aquestes circumstàncies, la mitja pugesa, és a dir, l'octau del diner, no sembla tenir massa sentit.

Evidentment no tenim pas gaire base per a situar-les dins del grup: poc més de petits detalls de dibuix, però els punts grossos i irregulars dels cercles de punts i la mala factura dels llirs ens inclinen a aquesta solució, tot pensant si no serien en realitat uns primers assaigs de menuts. Mancats de tota mena de documentació sobre el particular, no podem pas anar més enllà.

67. Hom pot veure, per exemple, els segells d'en Sagarra, num. 706, 707, 709 i altres de posteriors potser; veure la nota 60. En realitat és un criteri variable i, encara modernament, abans de les *Normes ortogràfiques* d'en Pompeu Fabra, en Botet escrivia *Lleyda*.

68. TARRAGÓ, *Aportació...*, op. cit., apèndix XXI, pàg. 83.

	1	2	3	4	5	6	7
A	Ⱡ	ⱡ	Ɫ	Ᵽ	Ɽ	ⱥ	ⱦ
U	Ⱨ	ⱨ	Ⱪ		ⱪ		Ⱬ
E	ⱬ				Ɑ		Ɱ
D	Ɐ			Ɒ	ⱱ	Ⱳ	ⱳ
G	ⱴ			Ⱶ	ⱶ	ⱷ	ⱸ
I	ⱹ				ⱺ	ⱻ	ⱼ
S	ⱽ	Ȿ			Ɀ	Ⳁ	ⳁ

A l'hora de confeccionar aquest catàleg ens hem adonat que la identificació de les lletres de les llegendes monetaries podria presentar en algun cas problemes de lectura en fer comprovacions entre els diferents tipus.

Per aquesta raó ens ha semblat útil de recollir i sistematitzar en un petit quadre algunes de les formes més representatives que prenen, no pas totes, ja que no ho creiem estrictament necessari. Ni la P ni la L, per exemple, no presenten problemes d'identificació. En fer la descripció de cada tipus ens hi referirem per tal de facilitar-ne la percepció visual de vegades dificultada per la reproducció fotogràfica de la peça.

GRUP 1.er: finals del s. XIII i s. XIV

Nucli A

- Tipus 1 A7 .PUG.ESAD.ELE.IDA Llir en tres branques
(A, U, D, G, I, n.º 1; S, n.º 2)
R7 anepígraf Llirs semblants
p: 2, 19 Ø: 18,5 Met: Aram Botet-390
- var-A: Sense punts a començament de llegenda d'anvers
p: 2, 20 Ø: 18,6 Met: Aram Inèdita
- var-B: Quatre punts en cairó a principi de llegenda d'anvers. La D final al revés
p: 2, 20 Ø: 18,3 Met: Aram Inèdita
- Tipus 2 A/ ..PUG.:.ESAD.:.ELE.:.IDA Llirs dins cairó inscrit en cercle li-
(lletres n.º 1, excepte S, n.º 2) nial
- R/ anepígraf Llirs
p: Ø: 20 Met: Aram Botet-383
- Tipus 3 A/ ..PUG.:.ESA.:.DEL.:.EIDA Llirs dins cairó linial, inscrit en cer-
(lletres n.º 1) cle linial
- R/ anepígraf Llirs
p: Ø: 19,7 Met: Aram Botet-384
- Tipus 4 A/ ..PUG.:.ESA.:.DEL.:.EDA Llirs dins cairó linial, inscrit en cer-
(lletres n.º 1) cle de punts
- R/ Llegendes i tipus igual a l'anvers
p: 1, 56 Ø: 18 Met: Aram Botet-386
- var-A: Un punt entre E i DA de la darrera síl·laba en una de les cares
- p: 1, 70 Ø: Met: Aram Tarragó-4
- var-B: Un punt entre E i DA a les dues cares
- p: 1, 62 Ø: Met: Aram Inèdita
- var-C: Un punt entre E i DA a l'anvers, petita I entre D i A al revers
- p: 2, 94 Ø: 19,5 Met: Aram Inèdita

Nucli B

- Tipus 5 A/ :.PUG.:ESA.:DEL.:IDA Llirs dins cercle de punts
(lletres n.º 1 excepte A, n.º 2)
R/ anepígraf Llirs
p: Ø: 20,5 Met: Aram Botet-380
- Tipus 6 A/ :.PVG.:ESA.:DEL.:IDA La llegenda comença per baix i a l'esquerra,
la primera E al revés Llirs dins cercle de punts
lletres n.º 1, excepte U, n.º 2)
R/ anepígraf Llirs
p: Ø: 19 Met: Aram Inèdita
var-A: Llegenda acaba en EDA Botet-381
p: Ø: 18,7 Met: Aram
- Tipus 7 A/ :.PUG.:ESA.:DELI.:DA Llirs dins orla de punts
(A, n.º 2; E, D, G, U, n.º 1; la partícula LI formada per L i una I
carregada sobre l'extrem de la L; la primera E i la primera D, al
revés; S, n.º 1)
R/ anepígraf Llirs
p: 3,7 Ø: 20,8 Met: Aram Inèdita
var-A: Llegenda comença a l'esquerra
p: 3,1 Ø: 19,5 Inèdita
- Tipus 8 A/ :.PUG.:ESA.:DEL.:VDA Llirs de base espinosa en cercle de
punts
(A, n.º 3; U, n.º 2; D i E, n.º 1)
R/ anepígraf Llirs
p: 3,19 Ø: 18,4 Met: Aram Inèdita
- Tipus 9 A7.:PVG.:ESA.:DEIL.:EDA (llegenda comença a la part esquerra) Llirs
dins cairó linial, inscrit dins cercle de punts
(A, n.º 3; U, n.º 2; E i D, n.º 1; L, n.º 3)
R/ anepígraf Llirs amb base forçada
p: Ø Met: Aram Inèdita
- Tipus 10 A/ ()PVG.:ES(....)EIDA Llirs dins cairó linial inscrit en cer-
cle de punts
(A, n.º 1, U, S, n.º 2, G, n.º 4)
R/ anepígraf Llirs
p: Ø 20 Met: Aram Inèdita
- Tipus 11 A/ :PUGESA DELE:UDA Llirs amb cairó a la part de dalt,
inscrit dins cercle de punts.
(U, n.º 3, A, n.º 2, D i E, n.º 1)
R/ anepígraf Llirs
p: Ø: Met: Aram Inèdita

S. XIII—XIV

A

1

2

3

4

B

5

6

7

8

8

9

10

10

11

GRUP SEGON: segle xv

Subgrup A: Probablement correspon a la cita del 1402

Tipus 12 A/ ∴PUG.eSa.∴dele.ida Llirs dins cairó
 (A, n.º 4; G, n.º 4; d, n.º 4; E, n.º 5)
 p: Ø: 19,5 Incusa llautó Inèdita

Subgrup B: Molt probablement correspon a la cita del 1434

Tipus 13 A/ ∴.pug.∴esa.∴dele.∴ida Llirs dins cairó linial inscrit dins
 cercle linial. Als espais de la creu,
 punts
 R/ Exactament igual que l'anvers
 (lletres n.º 5)
 p: Ø: Met: llautó Botet-387

Subgrup C:

Tipus 14 A/ ∴.pu:ges.∴deleid Llirs dins cairó
 (G i S, n.º 6; U, n.º 5; D, n.º 4)
 p: Ø: Incusa llautó Botet-395

Tipus 15 Com l'anterior però encunyat a dues cares, amb llirs anepigràfics al
 revers
 p: 3,25 Ø: 18 Tarragó-Article
 «Notas sobre la fecha...» citat

Subgrup D:

Tipus 16 A/ +1(flora)e(flora)y(flora)d(flora)a(flora) Llir dins cercle de punts
 (Y, n.º 6, E, n.º 5)
 p: 0,34 Ø: 17 Incusa llautó Botet-394

Tipus 17 A7 +le-yda Llir espinós tallant llegenda
 p: — Ø: 18,5 Incusa llautó Botet-396

S. XV

A

B

C

D

GRUP TERCER: Segle xvi

Subgrup A

- Tipus 18 A/ ..pVGESA DE LEYDA Llir dins cercle de punts
(lletres n.º 6 excepte G i S que són 4 i 7 respectivament; D especial que s'assembla a 4)
R/ anepígraf Llirs
p: 1,54 Ø: 20 Met: Aram Inèdita
- Tipus 19 Semblant a l'anterior, però amb P gran i G del tipus 7
p: Ø: 18 Met: Aram Inèdita
- Tipus 20 Lletres similars. De la llegenda només s'aprecien les lletres PVGE i la base de l'A, que és n.º 6. V n.º 7. Llirs de l'anvers emmarcats en cairó linial dins cercle de punts.
p: Ø: 18 Met: Aram Inèdita

Subgrup B

- Tipus 21 A/ ..PVIESA DE LEYDA Llir dins cairó linial, dins cercle de punts
(lletres n.º 7, excepte D, n.º 6)
R/ anepígraf Llirs
p: 3,04 Ø: 17,5 Met: Aram Botet-392
- Tipus 22 Semblant a l'anterior, factura més descurada
p: Ø: 18 Met: Aram Botet-392var.
- Tipus 23 A/ PUIESA dE LEIdA Llirs
(lletres n.º 7)
R/ anepígraf Llirs
p: Ø: 18,2 Met: Aram Inèdita
- Tipus 24 A/ :PUIE:SA:dELEIdA Llirs
(lletres n.º 7)
R/ anepígraf Llirs
p: 1,74 Ø: 18,5 Met: Aram Botet-391
- Tipus 25: Mitja puges? Menut?
Llirs anepigràfics a les dues cares.
p: Ø: 13 Met: llautó Botet-382
- Tipus 26: semblant a l'anterior, llirs més plens
p: Ø: 13,5 Met: llautó Inèdita
- Tipus 27: semblant als anteriors, llirs plens, una base plana sota el llir
p: 1,22 Ø: 15 Met: llautó Inèdita

S. XVI

A

18

18

25

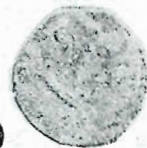
26

19

20

20

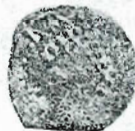
B

21

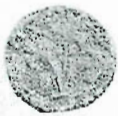
22

22

27

23

24

